

SZOMBAT

Dr. KENÉZ-KURLÄNDER EDE
SZEMLÉJE

Lamparter luterán pap a zsidóságról

Vámbéry Ármin esete
Goldziher Ignáccal.
Husz pengőt irányoztak
elő héber iskolákra.

Zsidó Savonarola 1929-ben

A zsidó és nemzsidó Vágó fiuk.
Fleg: Miért vagyok zsidó?

Reflexiók a „Temple... vagy iskola” kérdéséhez

Glossza a hitközség büdzsé-
jéhez. — Üzenetek.

Főtitkár: Dr. Spiegel
Főosztály: Ármin főszerkesztő
Tisztelt úrnak

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

ez évben ismét készít az ismert kitünő
minőségben, szigorúan rituális előírás szerint

Schreiber Simon,

az egri főtiszt. főrabbi ur felügyelete alatt a

FRANCK HENRIK FIAI R. T.

Iroda: Budapest, I, Budafoki-út 64. szám.

Levélcím: Budapest 113. Postafiók 5. • Telefon: J. 386-13 és J. 386-93.

כשר

Venus ételzsir

Synders győri orlh. főrabbi ur
heckserével ellátva

és

Venus étolaj

kiváló minőségben, minden
fűszer-, csemege és élelmiszer-
üzletben kapható, :: :: Gyártja:

OLAJMÜVEK R.-T.

KOHN ADOLF ÉS TSA

GYŐR—BUDAPEST.

V., ZOLTÁN-U. 16

Telefon: Aut. 208-22 és 257-58.

Engel Julia utoda

Andorf Józsefné

keztyük gyári lerakata.

BUDAPEST VII., ERZSÉBET-KÖRUT 5. SZ.

Saját gyármányu keztyük, óz és

szarvasbőr-kü'önlegességek, fűzők, gyógy-

haskötők mérték után, melltartók, haris-

nyák. Vidéki rendeléseket postán szállit.

TISZTITÁST ÉS JAVITÁST ELVÁLLAL.

Zsoldos Magántanfolyam

VII., Dohány ucca 84. szám

Telefon: József 424-47.

Előkészít polgári és középis-
kolai magánvizsgákra,

Középiskolai kivonatok, jegyzetek, segédkönyvek
megrendelhetők.

Érettségire.

SZOMBAT

Dr. KENÉZ-KURLÄNDER EDE
SZEMLÉJE

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII., Rákóczi-ut 59. Tel. J. 365-21. Előfizetési ára egész évre 20 P, félévre 10. P. Postatakarék. cseksz. 16769

Glossza a hitközség budzséjéhez

Előttem fekszik az 1927-ik évi zárszámadás és az 1928. év előirányzata. Már nyomdatechnikailag is kifogásolom a nyomtatvány magasságát. A vezetőségnek módjában áll bekérni a székesfőváros vagy bármely vidéki város költségvetését. A helyes kezelhetőség érdekében a nyomtatvány mindenütt sokkal alacsonyabb és sokkal szélesebb, hogy maradjon hely egy széles margóra. Mert marginális kommentár „*Raschi* nélkül az ilyen költségvetés nem egyéb, mint befűk és számok tömkelege, melyet csak beavatott ért meg. Szőrösfogu ember fia lett legyen az illető, aki rajta el tud igazodni. Kivülállónak ezek hieroglifák, melyekhez előbb a kulcsot kell megtalálni.

Igy is tanulságos vele foglalkozni, mert bevilágít a mamuth-hitközség ügykérdésébe és sok érdekes részletet hoz napvilágra.

A legfeltűnőbb „*Érthetetlen*“ az angol kölcsönnél fordul elő. A hitközség fel vett 5 545.000 pengőt. Ebből elköltöttek 653 000 pengőt. Fennmarad kamatozásra elhelyezve 4.988.000 pengő. A hitközség az angol kölcsön kamataiban 486.000 pengőt fizet, holott az elhelyezett tőkék kamatbevételére nincs több előirányozva, mint 280.000 pengő. Itt van tehát már

mintegy 200.000 pengő évi hiány,

ami a jövőben csak emelkedhetik. Már pedig, ha ez így van, ugy vétkes gondatlanság terheli az akkori vezetőséget, ami az egész budzse felfordulását vonhatja maga után. Lehetséges, hogy én rosszul olvasom a számokat, de akkor nem én bennem van a hiba, hanem a szerkesztő hibásan közli az adatokat.

Az előirányzat 3,800.000 pengő és

ki van tüntetve 221.000 pengő kezelési hiány.

Hogy ezen hiányt miből akarják fedezni, minden kufalásom dacára, nem tudtam rájönni.

Az 1928. évi személyzeti kiadások végösszege 1.700.000 pengő, vagyis az összes kiadások mintegy *40 százalék*. Hitközségi ügykezelésnél ez nem sok. Berlinben, Wienben jóval több.

A személyzeti kiadásoknál hiányzik egy kimutatás, mely felsorolja az egyes tisztviselők fizetését.

Nem lehet titok és mindannyian kíváncsian vagyunk, mennyi egy *főrabbi*, mennyi egy *főtanácsos* stb. fizetése. Aminthogy pontosan tudjuk, mennyi egy miniszter, mennyi egy államtitkár, polgármester stb. fizetése. *Nyissuk ki az ablakokat*. Hadd lássa az adófizető, mire fordítják az 1.700.000 pengőt?

A kultuszadó bevétel 1.000.000 pengőben van előirányozva. A közhit azt tartja, hogy a *kivetésnél bizonyos protekciók érvényesülnek*, különben lehetne e tételnél a bevételeket *fokozni*.

Mint fentebb említettem, hiányzik a marginális kísérő magyarázat. De hiányzik továbbá a szokásos néhány oldalas előszó, *mely az idei év eltéréseit magyarázza összehasonlítást eszközölvén az előző évről*. Egy betűvel sincs megemlítve, *hogyan új állásokat kreáltak* és melyik paragrafus vagy határozat alapján.

Az összes berendezés és felszerelés 23.000 pengőre van értékelve. Ez egy csekély összeg, de szépséghiba. Merí a gazdag pesti hitközség már rég leirhatta volna e leltárt. Így szokták ezt mindenfelé. Ellenben az *elüljárók* hivatali szobáit *fejedelmi* fényvel rendezték be, ezen *kiadásokat* és ezek részletezését *hiba* kerestem. Erről egy betű sincs.

A költségvetés legszomorubb része a *kulturális* ügyosztály előirányzata. Összesen 12.000 pengő, vagyis a 3.800.000 pengős budzsének nem is egészen egyharmad százaléka. Ebben a 12.000 pengőben benfoqlaltatik a *könyvtári* tétel is. Szégyenkezve írni le *3.000 pengő*, szóval és írásban *háromezer pengő*. Egy *Klebelsberg* gróf hiányzik a hitközségnél, aki verekedik a *kulturáért* és aki nem tűrné, hogy ez az ügyosztály *ily mostohául lesorvadjon*.

Visszatérve az angol-kölcsönre, bizonyára *időelőtt* vették fel a pénzt, mely most *hever rossz kamatozás* mellett és agyonnyomorítja a pénzügyi egyensúlyt. Kit terhel a *végzetes* hibánál a *felelősség*. Hol voltak a tiszteletbeli elüljárók: *Vida Jenő* és *Goldberger Leó*? Hát ezért kellett osztrák mintára *tárcanélküli elüljárói állásokat kreálni*? Annyi bizonyos, hogy *Goldberger Leó* saját magának *ilyen transzaksiót nem csinál* és ha *Vida Jenő* ilyen műhibákat csinálna, a *tőzsdén kracholna a Kőszén*. *Erősen*.

Reflexiók „Templom vagy iskola?” kérdéséhez

Irta: **Prof. Dr. Waldapfel János**

Nagy élvezettel olvastam a mindig érdekes „Szombat” II. évf. 1. számában a „Templom vagy iskola?” című cikket. Azt hiszem, nincs igazán művelt zsidó ember, akinek a cikk nem volna szive szerint való írás.

Én nem ismerem Hajdu Marcellt. Nem tudom, mennyire Ben Thóra, mennyire nem az. Rám az a beszéde, illetőleg beszédének az a részlete, melyet a „Szombat” cikke annyi igazsággal és annyi elmélettel bíralt, azt a benyomást teszi, hogy nem egészen Am hórec ugyan, de zsidó dolgokban nem is igazán tanult ember, hanem, hogy ama fél-műveltek és féltudósok fajtájához tartozik, akik a hitközségeknek hasznos tagjai addig, míg beérik a passzív viselkedéssel, a hittestvéri kötelességet teljesítő egyszerű Báál Hábájsz („Balbósz”) szerepével, de akik veszedelemmé válnak a közösségre nézve, mihelyt vezető állás-hoz jutnak. Ebben aztán össze-vissza szórják *ötleteiket* és fellépnek, mint a vallásos életnek állítólagos mélyítői vagy éppen egy mindig ajkukon lebegő zsidó „renaissance” uttörői.

Én egészen közletről ismertem a pesti hitközségnek egy nagy elnökét, *Kohner Zsigmondot*, — ítéletem szerint ő volt az utolsó évtizedekben a pesti hitközségnek legnemesebb szivű, legelőkelőbb lelkű elnöke — de soha nem hallottam ettől a művelt, jóságos és bölcs férfiutól egy nagyhangú frázist vallásos dolgokról: templomról, kaszusról, iskoláról stb. A maguk értékét és sajátos feladatát ismerő jeles emberek önkritikájával soha nem avatkozott olyan

dolgokba, melyeknek területén nem érezte magát szakavatottnak. Tudta, hogy a zsidó vallás, zsidó tudomány és zsidó tanítás terén nyugodtan rábizhatja magát elsőrangú munkatársaira: a nagy titkára, *Goldziher Ignácra*, a tudós rabbikra, *Kayserling Meyerre*, *Kohn Sámuelre* a kitűnő vallásoktatóra és iskolaszervezőre, *Stern Ábrahámra*. Ő csak *elnök* volt — hogy milyen nobilis, előkelő gondolkodású elnök volt, arról majd egyszer e lap szerkesztőjének engedelmével elmondok egy esetet az Abeles-öszföndij történetéből, mely öszföndijnak én voltam a referense *Kohner* elnökségének egész tartama alatt — jámbor, igazlelkű, önzetlen elnök, a hitközség személyi, adminisztratív és pénzügyi ügyeinek fővezetője és főgondozója, a *neki chápáim ubár lév* ideáljának megtestesítője. De a zsidóság élete nagy problémáinak fájába ő nem vágta avatlanul a maga fejszójét, mint ahogy az elnöki és alelnöki típus újabb képviselői teszik. Ne sutor ultra crepidam. Ezt szeretnék mi ezeknek az uraknak odakiáltani, kik lehetnek igen okos ügyvédek, részvénytársasági-, adó- és egyéb gazdasági ügyek jeles szakértői, lehetnek egyéb erényeknek is tulajdonosai, de hiányzik belőlük az az erény, mely a mindennapi reggeli ima aretologiai és deontologiai skálájában a legfelső helyen áll: *keneged kulom, t. i. a thaimud thóra*.

Ha Hajdu Marcell ur csak ezt a skálát olvasta volna kellő gondnal és figyelemmel, akkor is feltűnhetett volna neki, hogy az aretológiai gradusok so-

rában a templomlátogatás és imádkozás alatta van a létra legmagasabb fokán levő thóratanulásnak.

Ámmi beli Dáasz, „népem tudomány nélkül való”, kiáltotta egykoron fájdalommal a próféta és ezt mondja ma is szomoruan minden tanult magyar zsidó ember. Nincsen fájdalmasabb látvány, mintha együtt ül valamely hitközség mai előjárósága és véletlenül felvetődik egy a bibliára, a midrásra, a talmudra és hasonlókra vonatkozó kérdés. Milyen megdöbbentő ilyenkor sokszor a tudatlanság és naivság a hitközség vezetőiben!

Igazán rendkívül megfogott a magyar zsidók jártassága a zsidó irodalomban és zsidó tudományban! Óh, én ismertem és — hála Istennek — sokan közülünk ismerték azt a régi generációt, zsidó kis gazdálkodók, kisiparosok és kiskereskedők seregét, kik könyv nélkül tudták a biblia héber szövegét és hozzá a Mendelssohn fordítását és minden Szombat délutánján ott ültek saját gyermekeikkel és idegen gyermekekkel a biblia mellett és voltak velük „szidra máávir”, áttanulták velük a heti szidrárt és azután elmentek „tanulni” a *sász chevrébe*, kik irtak szép héber akrosztichonokat rokonaik és ismerőseik sírköveire, leveleztek ékes héber nyelven és ha kellett, forgatták a *sulchín áruch*-ot is és ha a rabbi nem volt könnyen hozzáférhető, egyszerűbb esetekben „pászkenoltak” is. Ezek a zsidók meg tudták becsülni az iskolát és soha nem jutott eszükbe, hogy a templomot az iskola versenytársává tegyék.

Nekem, megvallom, az idegenszerű ornátusban pompázó rabbik, a furcsa fővegű kántorok és kórustagok és a hivalkodó előjárók elkülönített előkelő ülőhelyeiken nem kellene. Ha valahol, akkor az ima, az istentisztelet házában

szeretném a klasszicitás erényeit: az „*Edle Einfalt und stille Grösse*” követelményének teljesítését. S ezt templomainkban, minél diszesebbek, minél nagyobb szabásuak, annál jobban nélkülözzük. Talán kissé erős volt a nagy és mélyen vallásos Goldziher Ignácnak kifejezése, aki egyszer, midőn a templomistentiszteletnek egy az én felfogásommal meg nem egyező pontját említettem előtte, azt mondta nekem: „*Hát kell Önnek 3000 atheistával együtt imádkozni, nem tud egyedül, egymagában ájtatoskodni?*”

Nem, azt nem akarom, nem merem állítani, hogy a zsidó templomlátogatók nagy része nem Istenben hívő ember, de azt merem állítani saját megfigyelésem alapján, hogy a mai templomlátogatók nagy része zsidó dolgokban tudatlan, az imákat, a bibliát, a haftórárt nem értő, keilő áhitat nélkül imádkozó, a prédikációt fél füllel hallgató, az énekeket talán zenei élvezettel, de igazi vallásos megilletődés nélkül magába fogadó emberekből áll.

Nem templomokat kell építenünk minél többet, hanem a *lelkeket kell felépítenünk* minél nagyobb számban és minél nagyobb intenzitással! S ezt nem tudjuk másképp elérni, mint kellő tanítással.

Nem ismerem a magyar zsidóságra nézve fontosabb ügyet, mint a szülőknek, még pedig első sorban az atyáknak, de az anyáknak is ellátását zsidó műveltséggel, zsidó tudással. A mai zsidó szülők nagy része nem ismeri, nem olvassa a bibliát és egyebet sem tud a zsidóságról. Csak igen csekély részük olvasott valamit vagy gondolkodott a zsidóság lényegéről és hivatásáról, a *zsidó hit mellett való megmaradás nagy jelentőségéről* magának a zsidóságnak és az egész emberiségnek

szempontjából. Többnyire alig tudnak valamit a szentség törvényeiről, a próféták nagyságáról, a zsoltárok mélységéről. Tudatlanul és zsidó öntudat nélküli tengődnek, gyermekeiket nem tudják oktatni, kétségeiket nem tudják eloszlatni, hitelenségüket nem képesek megakadályozni. Ezt a szomorú állapotot csak a *zsidó műveltség* emelésével, a zsidó tudás terjesztésével lehet javítani. Felnőttek oktatása a zsidóságról, zsidó eszmékről, zsidó tudományról, ez a mai magyar zsidóságnak legerősebb teendője. Erre a célra szükségesek a „*tanház*”-ak (jó volna talán ennek a magyartalar, furcsán hangzó szónak mással való helyettesítése) vagy, mondjuk, magasabbrendű zsidó tanfolyamok ott a körzeti könyvtárakban és körzeti olvasótermekben. Ezekkel a *zsidó kurzusokkal* még tudósaink nagy része is új, méltó hivatáshoz juthat és ezek ilyen módon igazi rabbik, a felnőtteknek tanítói, mesterei lesznek — ha egyébként nem is végeznek rabbifunkciókat. S ezek a zsidó dolgokban művelt zsidók, akik majdan ezekből a tanfolyamokból kikerülnek, fognak aztán igazán imádkozni is tudni, amit a mai tömegek, melyek zsinagógáinkat ellepik, jórészt nem tudnak.

A templom látogatása magában véve még igen ritkán keltett vágyakozást

az igazi zsidó műveltség után. Az istentisztelet egyik legfontosabb részének, a *thóra és haftóra-olvasásnak* idejét a templomi közönség nagy része kellő részvétel és figyelem nélkül tölti és nem hiszem, hogy tizezer tudatlan templomlátogató közül csak egynek is jut eszébe szombat délután vagy vasárnap elmenni valamely zsidó tudóshoz, hogy tőle a felolvasott thóra- vagy próféta szakaszra nézve felvilágosítást kérjen.

Ellenben olyan, zsidó műveltségben bővelkedő hittestvér talán nincs, kinek nem volna lelki szükséglete időről-időre a templom látogatása, a thórához való felhívás, a haftóra olvasása a község előtt, egy szép prédikáció meghallgatása stb. A zsidóságban csak a tanultságon át vezet az út az igazi istentisztelethez és nem megfordítva. *Hajdu Marcell* téttele erre nézve teljes *ellentéte az igazságnak*.

Midőn itt különösen a felnőttek oktatását és a nekik való kurzusok szervezését sürgetem és kijelentem, hogy az én véleményem szerint addig, míg ezek a kurzusok létre nem jönnek, a *templomok szaporítása nem szükséglet*, hanem fényezés: természetesen a gyermekek nevelését szolgáló zsidó elemi és polgári iskolák létesítését és a középiskolai tanulók zsidó művelődését

K i t ü n ő m i n ő s é g l

Hutter szarvas
szappan kóser

Kapható minden fűszer és festékkereskedésben. Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbinátusának felügyelete mellett.

Hutter József Szappangyár-Olajipar

Részvénytársaság
Budapest, VII, Erzsébet-körut 6. szám
Telefon J zsef 461—92, 93, 94, 408—92.

ארטה' כשר

„CERES” ételzsir

a szokott kiváló minőségben minden fűszer, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF

szappangyár Olajipar Rt.

Budapest, VII., ker.
Erzsébet-körut 6 sz.

Tel.: J. 461-92, 93, 94, J. 408-92

szolgáló talmud-tóra-tanfolyamok rendezését is óhajtom. Ezek is a zsidóság jövője szempontjából sokkal fontosabbak, mint új templomok.

A pesti hitközség mind középpontjában, mind pedig körzeteiben jobban tenné, ha nem új, drága templomok építgetésén törné a fejét, hanem mindenekelőtt már meglévő iskoláit kiépítené (a zsidó gimnázium épületének évtizedes csonkasága, tetőtlenessége va óságos szégyene a pesti hitközségnek (és kellőképen felszerelné, tanítóit és tanárait tisztességesen ellátná úgy, hogy ezek ne legyenek lénytelenek nagy inségükben sérelmeiket az állami hatóságok elé terjeszteni, aminek előidézése hitközségi feljebbvalók részéről valóságos *chillul*

hasem, azután a zsidó vallás Irodalmi forrásainak és a zsidó tudományak údtő vizei után szomjuhozó hittestvérek szükségleteit kielégítő, zsidó iskolákat nem megszüntetni, hanem gyarapításukról gondoskodják.

Hogy ha a pesti hitközség ezt fogja tenni és az iskola ügyét a temploméval nem fogja szembe állítani, hanem följefogja helyezni: akkor régi bölcsseink és a hagyomány szellemének is meg fog felelni, *amint azt a „Szombat” már eléggé meggyőzően bebizonyította.*

Én a fent írottakban csak a magyar zsidóság mai szükségleteinek szempontjából kívántam alátámasztani e lap értékes megállapításait.

Zsidó Szavonarola 1929-ben

Dr. Kron Ferenc a X. községkerület elnökhelyettese, egyházi törvénykönyv-javaslatot nyújtott be az Országos Irodához. Eltekintve attól, hogy az alelnök ur a magyar zsidóságból magyar zsidó egyházat akar csinálni és református mintára, a rabbiknak domináló befolyást biztosítani, — mely problémával, ha a kérdés az országos konferencia napirendjére kerül, beható módon fogok foglalkozni — most csak röviden annyit akarok megjegyezni, hogy a Kron-féle javaslatnak a magyar zsidóságban tataja nincs. Minket a biblia „mamlechesz kohanim”-nak nevez és nálunk a rabbiknak különleges befolyást világi dolgokban nem lehet engedni. Ez ellenkeznék a hagyományokkal. A közügyeket Mózes vezette és Áronnak, a főpápnak abba beleszólása nem volt, Ez az irányzat megtartotta a domináló jellegét egészen az új korig. Sőt ebben a kérdésben a modern zsidóság nagy mesterének Mendelssohn Mózesnek is az volt a véleménye, hogy: a pápnak nincs szüksége világi hatalomra, mert a meggyőződésnek nem lehet parancsolni és lelkiismereti kényszerrel nem szabad senki fölött gyakorolni.

Von azonban a Kron-féle javaslatnak egy olyan részlete is mely valósággal megdöbbenítőleg hat s melynek az elgondolását is, nehéz elképzelni. Kron ugyanis egy ellenőrző bizottság felállítását

javasolja, melynek feladata lenne a hitközség tagjainak vallási parancsok és szabályzatok betartására vonatkozó ellenőrzése — még a családi élet keretein belül is.

Az indítványnak ezt a részét Kron nem kíséri indokolással és így nem értem meg, miként képzei ezt? Miféle instrukciókkal akarja ellátni ezeket a bizottságokat? Akar-e ezek számára, egy esetleg Sándor Pál Sulchán Aruch-szakértő felügyelete alatt elkészített új Sulchan Aruch szabályzatot szerkeszteni? Milyen fenytő jogokkal akarja ő ezt a bizottságot felruházni, hogy esetleg jogukban álljon kimondani a kis cheremet, vagy a nagy cheremet; továbbá nem tudom, mi történjék azokkal az ellenőrző urakkal, akik minden ellenőrzés nélkül saját hatáskörükben — mondjuk — sonkacsontot vacsoráznak s végül mi legyen akkor, ha a pap családi életének keretein belül történik valami hiba? Mert hiszen meg vagyunk írva és liturgiánkban is előfordul, hogy: „nincs olyan jámbor a földön, aki csak jót tesz és sohasem hibázik“

כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא

bűnös halandók vagyunk mindnyájan és az ellenőrzés illetően gyakorlása mégsem egyeztethető össze a mai kor szellemével.

Nagyon nehéz elképzelni Kron elgondolását, mert ennek az elgondolásnak végső fokon egy, a zsidóság szellemével teljesen ellentétes hierarchiához kell vezetni, a csalhatatlansági dogma becikkezésével és a hierarchia élén egy főpappal, egy Appipijorral. — (Gyengébbek kedvéért: appipijor — a pápa héber neve.)

Hogy ezeket a bizottságokat az ország zsidóságának többsége nem fogja elfogadni, az teljesen bizonyos.

Lamparter luteránus pap könyve

A fajgyűlölet tobzódása közepette kellemeesen lep meg bennünket egy keresztény írónak a zsidóság védelmét tartalmazó, de egyébként nem arra irányuló, hanem tisztán a tudományos felvilágosítást szolgáló munkája. Ed. Lamparter-nek: „Das Judentum in seiner Kultur- u. religionsgeschichtlichen Erscheinung“ c. műve (Gotha-

Leop. Kloh 1928.) a zsidóság történetét és irodalmát minden jellemző jelenségét feltáró műve, úgy szól a mai világ ádáz gyűlölkedésének hullámszába, mint egykor a Teremtőnek „Legyen világossága“ az ősr chaoticus forrongása fölötti sötétségbe. Első sorban a fajiség égető kérdését tárgyalja a tudomány mai állásáról. Egy és ugyan-

azon fajon belül oly divergáló egyéniségek és típusok szerinte már eleve is elutasítják a fajiság problémájának felvetését. „Vajjon Goethe vagy Ludendorff, Herder vagy Hitler a tipikus germán? Az angol karakter Lord Northcliffe-ben, vagy pedig a quakerekben, a francia pedig Jaurésban vagy a chauvinistákban jut-e kifejezésre. Kezdi Hertz-el. Semmi más nem sugallja a fajiság teoriáját, mint az az önző ösztön, hogy min erősebbek a gyengébb feletti uralma és erőszakoskodást szentesítsük. Nem egyéb az, mint a szellem materiálizációja, végre, hossza való visszavezetése és így homlokegyenest ellenkezi a kereszténység szellemével olyannyira, hogy egy arra irányuló mozgalmat is hívott életre, mely szerint az ő germán vallást, a testiség kultuszát elevenítsék fel a kereszténység romján és ez a törekvés, he el is fojtják, előreláthatólag újból és újból fel fog bukanni. (Emlékezzünk csak arra, hogy a milleniumi évben minálunk gróf Hadik nevéhez fűződött egy pogány magyar vallási felelevenítő mozgalom.

Elismeri szerző, hogy van a race fogalma felállításának is jogosultsága, de csak akkor, ha azt nem valami késznek, eleve létezőnek, a néptömegek felett lebegő sorsnak vesszük, hanem a klíma és egyéb viszonyok hatása alatt folyton alakuló, átmeneti eg tartós sajátosságnak. Ámde a népvándorlás forgatagától elárasztotta területen egy megállandósult fajnak tisztaságáról beszélni képtelenség. Magában a zsidóságban is vannak faji különbségek arkenaz és szefard zsidók között. A legújabb korban az emancipáció óta beállott asszimiláció, a v egyesházasságok révén való vérkereszteződés még jobban elhomályosította a

faji egyediséget. A vérnél ugyanis sokkal nagyobb szerepe van a nyelvnek, a nemzeti lélek hordozójának a fajképzésben és átformálásában.

A zsidóság kultur munkája fejezetben a zsidóság egész történetének világos áttekintését nyújtja, kezdve az óbibliai bölcsőtől, egész a mai napig. Ecseteli a zsidóság nagy alkotásait az ókori irodalomban, a középkori tudományos életben, az újkor mozgalmiban a szakbavágó irodalom alapos ismerete alapján, de új szempontokat nyújt a legújabb kor nagy gondolkodóinak a zsidósággal szemben elfoglalt állásának ismertetésénél. Sorra felvonulnak előttünk az irodalomból ismert nagy alakok így pl. Herder, aki korának előitéleteivel szemben merészen hangoztatja: Eljön az idő, mikor Európában nem fogják kérdezni, ki zsidó és ki keresztény. Goethe, ki saját bevallása alapján csak későn birt gyermekkori benyomásainak hatalma alól kibontakozni, így szól: Csak később, mikor e nép sok szellemmel megáldott, finom érzésű embereivel ismerkedtem meg, csodálatig fokozódott bennem a bibliai nép iránti tiszteletem. A zsidóság egyenjogúsítása körüli harcok vázolója kapcsán világít be Heine és Börne lelkületébe, megismertet elsőrendű pozíciót elfoglalt zsidókkal, mint Simson Eduard, a német birodalmi gyűlés elnökével, Rieszer Gabriellel, kiről Laube mondotta: »Sohasem láttam embert, ki a zsidónak minden jó tulajdonságát és csakis a jókat oly mértékben birta volna, mint Rieszer.« A ma emberei közül itt találkoznak Buber Martinnal, Wassermann Jákobbal, Werfel Franz-cal, Weininger Ottóval, kin saját szava teljesült: „Az ember nem pusztulhat bele csak a vallásosság hiányába és legrémeseb

ben bizonyul ez be a lángelmén." Gordon, Zangwill, Kompert ismert alakjai mellett jól esett látnunk Bielo chowskyt és Gundolfot, a Goethe-életírók e legjelesebbjeit, kikről vajmi kevesen sejtették is, hogy zsidók.

A többi fejezet: „Izrael népeinek vallása,” „Izrael és a kereszténység,” „a talmud és a zsidó erkölcsösség,” mind megannyi tárgyilagos ismerteté-

sét nyújtja mindannak, mit e tárgyról mai embernek tudnia kell. A könyv megérdemli, hogy minden zsidó, sőt minden irodalombarát korunk érdekes dokumentumaként, könyvtárába felvegye. Kevesen vannak, kik célzat és hátsó gondolat nélkül barátainkká szegőd- nének, ezt a keveset becsüljük meg és honoráljuk tiszteletreméltó törekvésüket.

Dr. Fényes Mór.

A két Vágó-fiu párisi sikere

Hiradás volt az egyik felekezeti lapban arról, hogy a franciák az orleánsi szüz születésének ötszáz éves fordulójára emlékművet szándékoznak felállítani, melyre pályadijat tűz- tek ki. A pályázók közül pedig harmadik helyen két magyar- zsidó fiu futott be, a két tizenhét éves Vágó fiu, Vágó István és Vágó Péter. Azaz hogy — és itt egy kis furcsaság van a dologban — az illető felekezeti lap címe, csak egy magyar zsidó fiu párisi sikeréről számol be, s csak a szövegrészből derül ki, a mű, mellyel a harmadik díjat megnyerte Vágó István, nem önálló munkája, hanem unokatestvérével Vágó Péterrel készített közös munka s így a siker is természetesen közös.

Meg van az oka annak, hogy a felekezeti lap, miért em- lékezett meg címében, csak egy zsidó fiuról: Vágó Istvánról. Azért, mert Vágó István a kiváló építész, Vágó László fia, aki ma is zsidó, míg testvérbátyja, Vágó József, ugyancsak kiváló építész, Vágó Péter apja, úgy tudjuk kilépett felekezetéből, ha nem is keresztelkedett ki.

Megértjük, hogy az illető felekezeti lap kényes probléma előtt állott, mikor ezt a kétfős győzelmet kellett regisztrálnia. De nem találjuk szerencsés megoldásnak, hogy az egyik fiut teljesen a zsidóságnak vindikálja, ugyanakkor pedig a másikat teljesen félreállítja. Ebben a kérdésben még a legnagyobbak sem tudtak egységes elhatározásra jutni, de hivatkozhatunk itt a jelenkor legnagyobb történetírójára Dubnovra vagy Graetzre, akik oldalakat szentelnek műveikben egy-egy kike- resztelkedett zsidó nagyság meqvilágítására. Hangsúlyozhat-

juk, hogy *Vágó Péter* esetében szó sincs *kikeresztelkedésről*, s hogy ennél a zseniális zsidó fiunál nem szabad elfelejteni azt, hogy a néhai híres főkantor, *Lazarus* unokája anyai ágon, míg anyai nagyatya az érdekes *Weinberger Lulu* volt.

Azt hisszük, hogy a magyar zsidóság éppugy magáévá teszi *Vágó Péter* győzelmét, mint *Vágó Istvánét*, mert a magyar zsidóságnak ebből a komplikált kérdésből csak egy fontos: az, hogy két zseniális zsidó gyerek, ismét dicsőséget szerzett a távol nyugaton, zsidó őseitől örökölt tehetségével ennek az országnak és a — zsidó génusznak.

Vámbéry Ármin esete Goldziher Ignáccal

— Levél a szerkesztőséghez. —

Mélyen tisztelt Szerkesztőség!

Kellemes perceket szerzett nekem a „*Szombat*“ legutóbbi számában leközölt *Goldziher*-anekdota, mely egy pillanatra ismét elém varázsolt a feledhetetlen nagy tudós szellemes, kedves alakját. Engedjék meg nekem, hogy ebből az alkalmából a magam emlékeiből is szolgáljak egy, a leközölt-nél semmivel sem kevésbé bájos *Goldziher*-anekdotával, melynek külön érdekességet ad az, hogy *valóban megtörtént* eset s az ebben szereplő másik tudós, ugyancsak világhíresség és származását illetőleg ugyancsak közel áll a zsidósághoz: *Vámbéry Ármin*.

Évtizedekkel ezelőtt *Vámbéry Ármin* Konstantinápolyban folytatott kutatásokat s ott

szüksége volt egy olyan *arab* forrásmunkára, mely az egész világon *egyetlen* egy példányban van meg s az az egy példány is a sztambuli császári *magánkönyvtárban*. *Vámbéry* mindent elkövetett, hogy a könyv közelébe jusson, de ez legyőzhetetlennek látszó nehézségekbe ütközött, mert a *császári magántermekbe, hitetlennek nem igen adtak engedélyt*. Három hétig lótot-futott *Vámbéry* egyik török előkelőségtől a másikig, megmozgatott minden baráti és kartársi protekciót; minden hiába, senki sem vállalkozott arra, hogy *Vámbéry*nek a könyvtárba való *belépés jogát* kieszközli a szultántól.

Reménytelen helyzetében aztán *Vámbéry* egy szép napon merész lépésre határozta el magát. Levelet írt királyi jó-

akarójának, *Viktória* angol királynőnek és megrkerte őt, hogy valamilyen módon hason oda hogy áttanulmányozhassa a részére fontos arabművet. *Viktória* királynő, aki nagyon kegyelte a tudóst csakugyan vállalkozott protektori szerepre ebben a furcsa ügyben. Annak rendje és módja szerint átiratolt *kabinetirodája* útján a sztabuli angol nagykövetséghez és utasította a nagykövetet, hogy eszközölje ki a szultán engedélyét *Vámbéry* számára. Szabályszerű diplomáciai eljárás következett most, a nagykövet audencián jelentkezett a szultánnál, a formaságok szigorú betartása mellett adta át, *Viktória* királynő kívánságát s az angol-török diplomáciai eljárás vége az lett, hogy *Vámbéry* csakugyan *megkapta* a szultán *kivételes* beleegyezését ahhoz, hogy a fontos arab művet áttanulmányozhassa a szultáni könyvtár termeiben.

A dolog folytatásához *Vámbéry* maga nem egyszer ecsevelte azokat a megilletődött érzelmeket, melyekkel a *hét lakattal* elzárt császári palota terméibe belépett. Maga sem tudta mi okozott nagyobb örömet neki: az-e, hogy végre kezei közt lesz az annyira szükséges mű, vagy az, hogy *sikerült betennie lábát azokba* a helyiségekbe melyeket csak a föld leghatalmasabb uralkodójának *Viktória* angol királynőnek sikerült előtte megnyitnia. Afelől azonban nem volt kétsége, hogy nagy sze-

meket fognak majd mereszten, a hazai és európai kollégák ha meghallják, hogy *mindegyikőjüket megelőzve*, miféle agyafurt módon és mennyi nehézséget legyőzve sikerült neki bejutnia a szultán magánkönyvtárába.

A török ajtónálló feszes mozdulattal nyitotta ki *Vámbéry* előtt a könyvtár ajtaját s mikor ő dobogó szívvel és izgalomtól fátyolos szemekkel belépett, egyszerre csak azt látta, hogy valaki, kitért karral feléje szalad és:

--- Szervusz Hermann, hogy kerülsz te ide?! — kiáltással a nyakába borul.

A barátságos idegen, *Vámbéry* régi barátja, *Goldziher* Ignác volt.

Vámbéry Árminnak érthetően torkán akadt a szó és csak nagynehezen tudta kimondani: — Hogy kerülök ide?! Én egyszerűen az angol királynő ajánlatára.

— De, hogy kerülsz te ide? *Goldziher* felkacagott:

— Még egyszerűbben barátom, én *megvesztegettem* a könyvtárnokot.

Ugy hiszem, hogy ez a kis anekdota is érdekelni fogja a Szombat nb. olvasóit és vagyok

kiváló tisztelettel

Dr. Tiszántuli

REMÉNY zsidó ifjusági folyóirat

Budapest, IV., Magyar-u 3.

Miért vagyok zsidó ?

Edmond Fleg.

IV.

Minthogy a zsidó, kapzsi, érzéki, tolvaj, ennélfogva született áruló is s ha Dreyfus árulásának indító okai után kutattak, elég volt csupán zsidóságára, mint magyarázó okra hivatkozni.

Ezt a gyalázkodásnak formájába öltözött történeti filozofiát, nem kellett volna szívemre vennem. Még tudatalatti lényem legtitkosabb zugjainak szorgos átvizsgálása után sem sikerült nekem ebben a zsidóról rajzolt képben önmagamra ismerni. Bizonyos voltam benne, hogy semmiféle ártó tervet nem hordok magamban, mely a világot nyugtalanítani lett volna képes. Nem éreztem találva magam, de irritálva voltam. Ez a fajtája az antiszemitizmusnak új volt nekem. Gyermekkoromban hallottam pogromokról beszélni, melyek Oroszországban egy-egy cár halála után törtek ki. Megcsonkított asszonyok, elevenen eltemetett aggok, gyermekek, akiket petróleummal leöntöttek, és a tűzbe dobtak . . . ezek voltak azok a képek, melyek nem egy éjszakámat nyugtalanossággal töltöttek el. Ezek a borzalmas képek azonban egy idő múlva elmosódtak bennem.

Jelenlétemben nem egyszer „riseszről“ is beszéltek. Ez az elzászi zsidó zsargonból vett szó, a keresztényeknek zsidók elleni rosszakaratát jelenti. De nem egyszer azt is észre kellett vennem, hogy ennek a „risesznek“ tudtak be olyan dolgokat is, amelyeknek ahhoz semmi közük nem volt. Az a história, a két vigyázatlan zsidó utazóval, meg a léghuzattal, melyet a mi rabbink oly hamiskásan tudott előadni, ennek alátámasztására volt a legjobb bizonyíték nekem.

Anyám, ki születésénél fogva francia volt, gyakran mesélte nekem, hogy a zsidóknak Franciaországban jobb dolguk van, mint bárhol a földön, hogy a nagylelkű francia népet szeretnünk kell, mert ő adta meg a zsidóknak az egész világon először a polgárjogot s mert egy zsidó miniszternek, Cremieux-nek diszes, állami temetést rendezett.

Közben nagy feltűnést keltett egy röpirat „A zsidó Franciaország,“ mely galád módon, a haza minden bajáért a zsidókat tette felelőssé. Erről a könyvről azonban azt mondták nekem, hogy egy gyűlölködő pamflett s ezért az egész nem volt jelentős előttem.

Már Párisban éltem, mikor bizonyos ujságok egy botrányos ügy, az ugynevezett panama-ügy, továbbá a Dreyfus-

per kapcsán kampányt indítottak, melyben a fentemlített röpirat megállapításait újra napvilágra hozták. De mit törődtem én akkoriban az ujságokkal? Egy belső világban éltem akkor, melyhez a külső világ hangjai alig jutottak el s az eféle hétköznapiságokat az én magasztos színjátékokhoz szokott elém, nem tartotta figyelemreméltónak.

A pajtásaim talán különbségei tettek önmaguk és én között? Számukra, mint akár az én számomra, nem létezett többé zsidó.

Magában a családban is, mely annyira csüngött a régi szokásokon, egyre jobban meglazultak ezek a régi kötelek. Simán vitatkozások és drámai konfliktusok nélkül adtak helyet a szigoruan betartott szabályok évről-évre több és több kivételnek.

Ha vakációra hazamentem Genfbe, ennek a bomlási folyamatnak mindig egy-egy újabb állomását figyelhettem meg. Az ünnepnapokat egyre kevesebb szigorúsággal tartották meg, a ceremóniákat egyre kevésbé szabályszerűen ismételték végre sonka is megjelent asztalunkon s Lisette-nak, a mi jó öreg keresztény szakácsnőnknek nagy megbotránkozására, (akinek számára házukban immár egyedül képeztek megtámadhatatlan szentséget a rituális szabályok) étrendünkben husos és tejes ételek a legnagyobb össze-visszaságban váltakoztak s a kétféle edényből — egyféle lett. Ha a zsidóság már ebben a patriárchális otthonban is ilyen gyöngének bizonyult, úgy ez előttem annak jele volt, hogy nemsokára egészen meg fog halni mint ahogy meghalt bennem s mi nem tehetünk okosabbat, minthogy engedjük meghalni . . .

Ámde miért fokozódott az antiszemizmus miatti izgalmam ennek dacára, napról-napra jobban? Mi közöm volt a megtámadottakhoz, mi közöm volt ahhoz, hogy ezek a támadások igazságosak-e vagy sem? Legalább hamar el fognak mulni ezek a fájdalmak? Avagy sohasem tudom kiheverni annak a galád pamflettistának minden kritikán aluli szidalmait?! Talán lassan megnyugodtam volna és egy vállvonítással intéztem volna el az egész ügyet, ha ezen a ponton „Logikusom“ új meglepetést nem készített volna számomra. . . .

— Az antiszemizmus mint elnevezés — mondotta egyszer — többféle főrekvésnek szolgál etikettül. A legkevésbé komoly az, ami a katolicizmusból, mint vallásból származik s amit meg lehet találni a protestánsoknál, a zsidóság leghatározottabb felekezeti ellenfeleinél is. Ezek a főrekvések leggyakrabban nem céloznak egyebet, mint a *vagyonosok kifosztását*. Néhány fajankó és néhány csirkefogó, egy pár elvakult segítségével, — akik különben rendesen becsületes emberek, —

elhíletik a tömeggel, hogy minden rossz a zsidóktól ered, velük szemben minden meg van engedve, rablás legyen az, vagy gyilkosság. De — tette utána — meg kell érteni egy nép lelkét is, mely úgy érzi, hogy egy elenyésző kisebbség csaknem uralma alatt tartja és hozzá egy olyan kisebbség, melyet a nép — milyen okokból, nem tartozik ide — évszázadok óta csak megvetni tanult . . .

Azt maga is elismerte, hogy egyes zsidók az emberi átlagot meghaladó tehetséggel, alkalmilag a legjobb hazafiak lehetnek, de véleménye szerint nagyon sok zsidó, nagyon sok posztján áll a társadalomnak s ez annál is kevésbé egészséges, mert mint a legutóbbi példa mutatja, ahogy az első krízis kitör, a zsidókban azonnal erősebben ébred fel az összefartás érzése, mint a hazaszeretet. Kedves „Logikusom” tehát, ki az állami képviselőit kivételes bizalommal akarta megajándékozni s bennük az ország érdekeinek és érzelmeinek hű kifejezését kívánta föllelni, nem tartotta volna ebből a szempontból logikátlannak azt, ha a zsidóknak nem egészen kizárva bár őket az állami funkciókból csak annyi betolyást engednek, amennyit számuknál fogva jogosan követelhetnek maguknak. Meg voltam dermedve. Tehát a zsidók azok, kik Franciaországot kormányozzák? Lehet tőlük kiharcolt és megszerzett jogokat egyszerűen visszavenni?! És csupa szolidaritás az, hogy Dreyfust ártatlannak hiszik?! Hogyan tud egy világos és szenvedélymentes lélek ilyen szörnyűségekbe beleegyezni és ezeket komolyan venni?! Nem találtam választ erre a kérdésre és még sem tudtam elkerülni, hogy folytonosan kulassak a válasz után.

Ezek között a szomorú tapasztalatok között az „Affér” személyes, szomorú vizsgálóvá lett számomra. Ah, hova tűnt el megfontolt önzésem?! Izgatottan vártam az újságokat. Ugy olvastam a lapokat, mintha annak a férfinak sorsa lett volna fátuma egész fajomnak, melyet egyre jobban a sajátomnak ismertem fel. Nyilvánosságra hozták a leveleit. A tehetetlenségükben lüktető szavak között felfedeztem az ártatlanság mártír-sikolyát. Ez a sikoly, mely a tengereken át kiáltott hozzám, visszarezgött bennem és darabokra lépte a szívemet. Éjszakánként, álmomban, a fogolyra gondoltam. Láttam tropikus sziklájára dülve, egvedül, őreinek gyűlöletes némaságától körülvéve. És ott feküdt az éj sötétjében, vasbilincsekkel szalmazsákjára bilincselve. És sikoltott, sikoltott a fogoly. És sikolya más sikolyokat ébresztett fel, régi sikolyokat, a pogrom áldozatainak sikolyait kikről gyermekkoromban halloztam.

(Folytatjuk.)

Olvasom, . . . ; — nem olvasom . . . !

OLVASOM

. . . , a pesti izraelita hitközség költségvetését és több furcsa dolgot találok benne. Pl. ilyen tételeket, hogy: Beth-hamidrások 200 pengő, Talmud-tóra-iskolák: 160 pengő, *héber iskolák*: 20 pengő. Igen, így, mondd és ird: husz, azaz husz pengő. Egy rézgarassal sem több. Hát mi ez kérem, ha nem komikum. Egy közel *négymillió* pengős budzsében *husz* pengő, mint *külön* tétel feltüntetve. És hozzá, *héber iskolákra*. Többszámban. És egy esztendőre előirányozva, természetesen. Nem vagyok matematikus és nem tudom hirtelen kiszámítani, hogy ebből az évi husz pengőből *hány* héber iskolát lehet „támogatni,” de azt tudom, hogy ha bemegyek egy egyszerű pesti zsidóhoz, *Molnár Gyula* kereskedőhöz, a hitközség jótékonyági eljáró helyetteséhez és husz pengőt kérek tőle, bármilyen jótékony célra, hát szó nélkül adni fog. S ha megmondom, hogy héber iskolákat akarok támogatni, esetleg még többet is ad. Noha, *Molnár Gyula* csak egyszerű magánember s nem a legnagyobb magyarországi zsidó intézmény. Úgy képelem, hogy a hitközség

ezt a husz pengőt hozzácsaphatta volna valamelyik másik tételhez, ha akarta volna s nem kellett volna három oldalon egész humorosan külön tételként kimutatni azt. De azt is elképzelem, hogy a hitközség szívesen látta költségvetési kimutatásában ezt a telt, hogy: *héber iskola*, ha mindjárt husz pengővel kapcsolatban is. De a dolog így még sem egészen komoly-szinű. Száz, ezer, fizezer és százezerpengős tételek mellett husz pengő, mint előirányzott támogatási alap . . . ugyebár bajos ezen nem mosolyogni

OLVASOM

. . . , hogy most folynak a bálók. Menza-bál, Nőeyylet-bálja, Budai hitközség orvosi rendelőjének bálja stb. És mindezeket a bálókat rendezik nem Ádár hónapjában, nem Purim idején, hanem a keresztények Farsangján. Egy kicsit furcsa. De annyira assimilálódtunk a környezethez, hogy ezen senki nem akad fenn. Én sem. A Schulchan Aruch szellemével úgy sem lehet összeegyeztetni a bálók rendezését és ezen szemszögből tekintve, egészen mindegy, melyik kalendárium farsangján táncolnak. A fiatalság pedig nem okoskodik, hanem táncol. Farsangkor a papi fejedelmek fővédnöksége mellett. Egész éven át, mindenkor, ha erre mód és alkalom binálkozik.

OLVASOM

... , hogy a pesti izr. hitközségnél 1927-ben, elnöki rendelkezési alap címen 20314 pengőt költöttek el. Az új rezsím annakidején hangosan hirdette, hogy ez többé nem fog megtörténni a jövőben. Az elnöki alapot be is szüntették, de nem egészen. 1928-ra ezen a címen elő van irányozva 6550 pengő. Ez az összeg önmagában nem mondható soknak, csak éppen élesen ellenkezik a választási kampány folyamán hangoztatott elvekkel.

OLVASOM

... , hogy Juhász Andor a Curia elnökét a dunamelléki egyházkerület tanácsbirónak választotta. Juhász Andor magas közjogi méltóságától elfekintve, a jogásztársadalmon túl is, osztatlan tiszteletben részesül. Több, mint két évtizede magas birói funkciókat végez, éveken át volt a budapesti Tábla elnöke és a Curia elnöki székét sem tegnap óta tölti be. Ennek dacára csak most választották meg tanácsbirónak, mely állás nem is oly magas méltóság a református ekleziában. Ránk fér, hogy példát vegyünk és tanuljunk a református kehillától. A reformátusoknál a hitélet és a politika nincs összekeverve. A szabadság és az egyenlőség eszméi az egész vonalon érvenyesülnek. A templomban egymás mellett ülnek az egyszerű iparos és a nagyméltóságú ur. És ha valaki más téren még oly kiváló, az nem jelenti egyszersmind,

hogy az egyházi méltóságok is az ölébe hullanak. Nálunk, ha valakinek jól megy a dolga, mindjárt „elülülő” akar lenni. Ha valaki egy nagy bankban aligazgató, már maga sem tudja, milyen állás dukálna neki. Ha azonban valaki egy nagy vállalatnál „vezér,” mindjárt egy tárcanélküli miniszteri állást kell részére kreálni. Minden munka nélkül, csak nagy „Koved,”

A „SZOMBAT” üzenetei

Fodor fuvaros, Jozsefváros.
 Ön kifogásolja, hogy én bántom „azt a drága, jó embert.” Nagy tévedés. Olvassa el jobban az én írásaimat. Egy szóval sem személyeskedtem. A Morenu-cikkben sem említettem, ki adta a Morenut és kik kapták. Mindig az objektív kritika keretein belül mozgok. Ön szerint nincs igazam, mert a templom a fontosabb, nem a tanház. Három oldalon át igyekeztem bebizonyítani, hogy a mi ősi hagyományaink szerint a tanház a fontosabb. Most meg kiegészítésként idézek egy ősi tételt. Ha ezzel sem sikerül a tétel igazolása, úgy lemondok arról, hogy Önt meggyőzzem. A talmud azt tanítja: „Szabad a templomot eladni, hogy helyette tanházat vegyenek, de nem szabad a tanházat eladni, hogy helyette templomot vegyenek. Remélem, ez perdöntő.

Szerkesztésért és kiadásért
 Dr. KENÉZ-KURLÄNDER EDE felel
 Kiadóhivatal: LÁNYI EMIL.
 Budapest, Rákóczi-út 59.

Neufeld nyomda (Pannonia)
 Telefon: József 423—09.

KRÁMER ADOLF

FESTŐ ÉS MÁZOLÓ IRODÁJA ÉS MŰHELYE
BUDAPEST, I, LÁGYMÁNYOSI UCCA 4.
TELEFON: JÓZSEF 382-57,

Mindennemü festő és mázoló munka, valamint házaknak külső és belső falazása jufányos áron
Értekezni lehet szombat, és ünnepnapok kivételével.

A Belváros elegáns
férfiruhái

Fodor Antal

IV. Semmelweis-u 4.

Telefon: Aut. 894-29

szalonjában készülnek.

KOVÁCS LAJOS

SZABÓ
BUDAPEST

VI. Nagymező-utca 22. szám.
(Rádus-Renaissance épület.)

Telefon: Aut. 144-10

Ezelőtt, V. Deák tér 1. szám.

Lewandowsky Manfréd berlini főkantor

Sirota Sándor budai főkantor

Klein Éliás ujbpesti főkantor

stb. **héber felvételek**

„Homocord“ hanglemezeken hallhatók. Kérje minden hangszer és zeneműkereskedésben ezen lemezeket, ugyanott kapható a **„Homocord“** új nagy katalogusa is **díjtalanul.**

SIRKÓ

mélyen leszállított árban

Löwynél,
Budán

II. Fő ucca 88 szám (saját ház)

MEGJELENT MÁSODSZOR A PESACH-HAGADA POMPÁS DISZKIADÁSA

Fordította és kimerítő commentárokkal ellátta:
Dr. Singer Leó várpalotai főrabbi.

Bevezető részében az összes pesachi szabályok
könnyen áttekinthető formában felsorolva.

!! 15 gyönyörű színnyomatu egész oldalt elfoglaló képpel !!

Különleges finom papíron nyomva, óriási belükkel
kétszinű nyomással, művészi kivitelű eredeti be-
kötési táblával ára 10.— P
Finom félbőrkötésben 16.— P
Egész bőrkötésben legfinomabb bibliapapíron
nyomva 40.— P

Ajándékcélra kiválóan alkalmas!

franco szállítás

SCHLESINGER JOS. könyvkereskedése

Budapest, VII., Király ucca 1. szám.

A pesti izraelita hitközség
rabbinátusának felügyelete
alatt álló

כִּשֵׁר **KÓSER** כִּשֵׁר

Szalámi és Füstölthúsárúgyár R. T.

VII. Dob-utca 10. szám
Telefon József 426-99 sz.

Lakodamakra, avatásokra és
ünnepélyekre különleges felvá-
gottak — Vidékre naponta cso-
magszállítás. — Helybeli ren-
deléseket házhoz szállítjuk.